

Paraszti életút – paraszti tudás

Szilágyi Miklós: *A személyes paraszti tudás érvényessége. Kisújszállás társadalma és gazdálkodása egy száz évet élt parasztgazda emlékezetében* című könyvéről

Különös könyvet jelentetett meg az Akadémiai Kiadó a nemrégiben négyzet alakúvá változtatott Néprajzi Tanulmányok című sorozatban, mégpedig a nagykunsgái Kisújszállás XX. századi paraszti mindennapjainak monumentumát. A kötet lapjainak többségére nem tudós értekezés került, hanem egy 101 évet megélt kisújszállási parasztgazda, az 1892-ben született Szabó Lukács vallomása életéről, küzdelmeiről, munkájáról. Azt mondhatnánk: a könyv egy paraszti önéletrajz, hiszen az elmúlt évtizedek magyar néprajzi és nem néprajzi könyvkiadásának köszönhetően ma már ismertnek mondható ez a műfaj az olvasók körében. A paraszti önéletrajz megjelöléssel azonban túlzottan leegyszerűsíténénk a műfaji meghatározást. Szilágyi Miklós könyve nem „szokványos” paraszti önéletrajz közreadása. Több annál.

Az eddig megjelent úgynevezett paraszti életrajzok általában kétfélék. Az egyik módszer szerint kutatói rábeszélésre, vagy „grafomán indíttatásból” a parasztember megírja az életrajzát. Beleszövi ifjabb éveinek sok eseményét, jellemző népeleti képét. A kézzel írt életrajz

szövegét a megrendelő vagy rátaláló kutató legélteti, gondolja, és rövid elő- vagy utószóval kiadja. Ha kifejezetten szakmai kiadványban jelenik meg, akkor csak a kutatók használják, amikor valamelyik lábjegyzetük írásához néprajzi párhuzamot keresnek. Ha szépirodalmi jellegű kiadói produktum lesz belőle, akkor szélesebb olvasóközönség is megismerkedhet vele. A másik módszer a magnetofonnal készített kutatói felvétel, illetve a hangszalagon rögzített életrajz lejegyzett változatának közzététele. Utóbbi esetben is a könyv sorsa hasonló a kézzel írt életrajz könyvváltozatának sorsához.

Szabó Lukács (1892–1993) kisújszállási parasztgazda nem tartozott az íráskényszerrel megáldott parasztek sorába. Ezért „életrajza” a fent említett második módszerrel, vagyis magnetofonos felvételekkel született.

Szilágyi Miklós budapesti néprajzkutató 1988 nyarán, egyik kisújszállási gyűjtőútja során találkozott először az idős Szabó Lukáccsal. A hajdani kisújszállási parasztgazdák földműveléséről, állattartásáról, életviteléről, szokásairól beszélgettek. Az interjú végére a kutató számára

nyilvánvalóvá vált, hogy Szabó Lukács kiváló adatközlő, magas kora ellenére az átlagosnál jobb emlékező tehetséggel rendelkezik, és egész életében fogékony volt azokra a témákra, amelyek a XX–XXI. század fordulóján az agrárnéprajzot és a társadalomnéprajzot érdeklik. Szabó Lukács is valószínűleg nyugtázta magában, hogy a messziről jött idegen különös kérdései tulajdonképpen kedvére valók, mert alkalmat adnak számára hogy megélt, valóság tartalmú történeteket előadva, saját örömein, bánatain, tapasztalatain keresztül, kiváló megfigyelőképességének csillogtatásával felidézze a XX. századi paraszti életmód jobbára már letűnt világát. A kutató és beszélgetőtársa között meghitt kapcsolat formálódott, és a látogatások néhány hónapos kihagyásokkal 1993 tavaszáig folytatódtak. Szilágyi Miklós 19 alkalommal kereste föl Szabó Lukácsot, és 42 órányi emlékanyagot vett fel tőle magnetofonszalagra. A szó szerint lejegyzett és jegyzőkönyvszerűen legépelte felvételek 759 hagyományos szövegoldalt tettek ki.

A felvételek idején sem a néprajzkutatóban, sem az adatközlőben nem fogalmazódott meg határozottan, hogy paraszti életrajz készül. Az életút-történetek tulajdonképpen csak keretet jelentettek a paraszti életmód bizonyos elemeinek bemutatásához. A kutatás során aratásról, cséplésről, kemencecsinálásról, tanyákról, birtokviszonyokról, állatlegeltetésről, méhészetéről és hasonlókról esett szó. Az efféle témákat Szabó Lukács a saját életéből felidézett történetek segítségével mutatta be. Természetes, hogy történetei közé olyanok is bekerültek, amelyek az első világháborút, az 1945 után kibontakozott parasztnyűző politikát, a kényszerű terménybeszolgáltatást, a kuláküldözést, a földtől való menekülést eleveintik föl. Az agrár- és társadalomnéprajzi gyűjtésből, a néprajzi témák és helytörténeti események felvételei kapcsán elmondott történetekből Budapesten, a 42 órányi hanganyag feldolgozása

során lett „paraszti életrajz”. Szilágyi Miklós úgy válogatta ki a könyvben tematikus rend szerint csoportosított, egymás mellé rendezett, egymástól el nem különített történeteket, hogy azok megjelenítsék Szabó Lukács életpályáját, de ugyanakkor adalékai lehessenek Kisújszállás XX. századi paraszthistóriájának, apró színpontjává válhassanak a tiszántúli paraszti életmód hatalmas tablójának.

Néprajzi módszer tekintetében figyelemre méltó Szilágyi Miklósnak az a nem mindennapi törekvése, hogy Szabó Lukács történeteit kontrollálja más forrásokkal. Egyrészt bizonyos történeteket elmeséltetett más kisújszállásiakkal, elsősorban Szabó Lukács rokonaival is. Másrészt Szabó Lukács elbeszéléseit összevetette a kisújszállási sajtó híradásaival és a helyismereti irodalom adataival, megállapításaival. Az összevetések eredményeit impozáns jegyzetekben közölte. Ugyancsak a bőségesen áramló jegyzetekben kaptak helyet Szabó Lukács bizonyos kifejezéseinek néprajzi magyarázatai is.

Szilágyi Miklós könyve abban is különbözik a paraszti önéletrajzok szokásos közreadásaitól, hogy a Szabó Lukácstól felvett, összevágott, tematikusan összeválogatott „népi” szövegek elé nem egy egyszerű előszó, hanem egy magvas és „nehéz” olvasmánynak számító bevezető tanulmány került. Ez a tanulmány érinti mindazokat a néprajzi kérdéseket, amelyeket a paraszti önéletrajzok, életsors-elbeszélések felvetnek. Közülük is kiemelhető az egyéni tapasztalatok közösségi általánosításának bonyolult kérdésköre, amely elválaszthatatlan attól a körülménytől, hogy az emlékező személy kiket és milyen szinten ismert a lakóhelyeként megjelölt területen. A téma efféle fölvetése újszerű a magyar társadalomnéprajzban. Bizonyára foglalkoztatja majd a XXI. század néprajzkutatóit és kulturális antropológusait is. (Akadémiai Kiadó, 2006)

Bárth János

A könyvkritikai rovat megjelenését

a Magyar Szak- és Szépirodalmi Szerzők és

Kiadók Reprográfiai Egyesülete támogatja.